

„Akkor vagyok
a legszemélyesebb,
amikor
álarcot veszek föl”

BESZÉLGETÉS
BAKA ISTVÁNNAL

Baka István számomra az ízléses költő. A verskép olyan kitűnően felkészült, magabiztos értője, kinek költeményeiből eme tudás fölényes birtoklása akkora erővel sugárzik, hogy alkalmanként elhalványítja az intenciót. Prózaíróként is a rá jellemző költői minőségeket mozgósítja: novellái légiesek, a látomás régióiban elbeszélők.

Ha nem lenne alkotó, hanem filológus, érvényes lenne rá a szó: szaktekintély. Egy hajdani FIJAK-ülésen történt, hogy egy képzavar határán levő metaforán összezsaptak a vélemények. A vitát — mintegy ultima ratióként — az egyik költő kijelentése zárta: „tessék lemenni Szegedre, és megkérdezni Baka tanár úrtól, ő megmondja!”

Baka István ma is Szegeden él, a Kincskereső szerkesztője. 1975-ben jelent meg Magdolna-zápor címmel első verseskötete, majd szerepelt az 1979-es, szegedi költőket bemutató antológiában.

— *Bizonyára sok dolog történt veled 1979, a Gazdátlan hajók megjelenése óta. Most ezekből mit tartasz fontosnak megemlíteni?*

— *Nem mondhatnám, hogy sok minden történt velem 1979 óta, és a Gazdátlan hajók sem határkő a számomra. Amikor ez az antológia megjelent, már két éve a kiadóban volt második kötetem, amely Tűzbe vetett evangélium címmel csak 1981-ben került a könyvesboltokba. Megírtam azóta egy kis kötet prózát és egy hasonlóan vékonyka verseskönyvet. A prózakötet, amely három novellát és egy színjátékot tartalmaz, Szekszárdi mise címmel 84 nyarán jött ki, a verseskönyv — Döbling címmel — 85 tavaszán jelent meg. Ami ezekből*

a legfontosabb: a versek közül mindenekelőtt a Döbling, a novellák közül pedig a Szekszárdi mise (tehát a „címadó” írások).

— *Egyszer azt nyilatkoztad a Szegedi Egyetemen, hogy plebejus költő vagy. Mit jelent ez a kifejezés?*

— Nagyon bosszantott, hogy a kérdező ma is a népi—urbánus ellentét-párban képes csak gondolkodni. Ezért mondtam, hogy plebejus vagyok, azaz se polgár, se paraszt, már iparos nagyszüleim is e két kategória között voltak félúton. A plebejusság nem kulturális beállítottság számomra (a kultúráim inkább polgári, mint népi, és könyvekből szerzett, nem a környezetemtől eltanult), hanem egyfajta erkölcsi magatartás, amelynek legfontosabb szabálya: ne tiszteld a hatalmasokat!

— *Minden szerzőnél érdekes, sőt, fontos lehet, hogy kiket olvas. Neked mik voltak meghatározó olvasmányélményeid?*

— Legfontosabb kamaszkori olvasmányaim Rilke, Jeszenyin, García Lorca és József Attila voltak, az ő hatásukra kezdtem úgy írni, ahogy most is írok. Egyetemista koromban újabb meghatározó verselményeim már nem voltak, talán csak az, hogy huszonnégy éves koromra szerettem meg Adyt, akitől addig idegenkedtem, és ekkor ismertem meg Pilinszkyt is. Vörösmarty utolsó versei is ekkor értek hatássá bennem. De ezeknél is fontosabb volt, hogy elolvashattam Bulgakov: Mester és Margaritáját és Marqueztól a Száz év magányt. Ezek hatása azonban akkor derült ki, amikor hat-nyolc évvel később elkezdtem prózát írni.

— *Verseidben folyton Istennel viaskodol. Ha valami rendkívül sajtátságos a költészetedben, akkor ez biztosan az: szinte óvakodsz attól, hogy valami pozitívumot elmondj Istenről, mégis majdnem ugyanannyiszor fordul elő nálad az Isten, az Uram kifejezés, mint ahány verset írtál. Nagyon szoros a kapcsolatok: „az Isten / csak a lélek legszomja és e szomjon / s más kórtermeken kívül semmi sincsen” — írtad a De profundisban.*

— Nem vagyok hívő, bár szeretnék az lenni. Nem kaptam vallásos nevelést, de katolikusként keresztelték, és a keresztény vallások közül — talán ezért is — legjobban a katolicizmushoz vonzódok.

A versbéli Isten még vallásos költőnél sem a vallás Istene (legalábbis nemcsak az), hanem valaminek a jelképe. Számomra azoknak az irracionális erőknél az összessége, melyek életünket és a történelmet irányítják. Isten ezért a végzetnek, a létezés irracionális jelképe, olyan erőké, melyekkel szemben az egyénnek — és nemcsak az egyénnek — reménytelen szembeszállnia. A végzet, a természet közönye, az a gonosz részvétlenség, amellyel születésünket és halálunkat fogadja — ezek ennek az Isten-képnek az összetevői. Nálam azért ilyen Isten, mert nem vagyok hívő. De ha hívő lennék, akkor is ilyennek kellene elgondolnom, mert ebből a világból csak ilyen Isten létezésére lehet következtetni.

Isten a történelemben is működik. Nem tagadom a történelmi fejlődést, de ez a fejlődés nem csökkenti a létezés tragikumát. Amennyivel ésszerűbbé és/vagy komfortosabbá válik a világ, annnyival több borzalom is halmozódik föl benne.

— *Verseid másik sajátossága és egyben jellegzetes ambivalenciája, hogy szigorú képi egységből, egy meghatározott tárgyi és érzelmi világ elemeiből szerveződik a látvány, ami végül is egy teljességgel bomló, önmagával marakodó valóságot mutat. Mennyiben tudatos ez a kettősség?*

— Természetesen bennem is megvan az az igény, hogy a világot egységben és harmonikusan lássam. Ez az igény fejeződik ki abban, hogy igyekszem szigorúan szerkeszteni, mivel a vers a valóság helyére lépő valóság is, amelynek éppen olyan megszervezettnek kell lennie, mint amilyen megszervezettséget feltételezünk a világról.

Én a versben mindig a valóság egészéről akarok szólni. A valóságot mindig abba a versbe próbálom sűríteni, amit éppen írok. Ezért választok tárgyul mindig egy látványt, s e látvány minden elemének megkeresem a megfelelőjét a verset sugalló életérzés vagy élettény elemeivel. Például a *Circumdederunt* című versemben egy pókhálós pince és a „világ” képe mosódik össze úgy, hogy a „világ” minden eleméhez a „pince” egyik elemét kapcsolom, az egész tehát egy kimondatlan alapmetafora — a világ pókhálós pince — kibontása. Persze, ez a módszer ilyen tisztán ritkán érvényesül, de arra mindig vigyázok, hogy a kiindulásul szolgáló látványba ne keverjek oda nem illő, az alapmetaforától idegen képi elemeket.

Azt hiszem, a megformálásban erősen hatnak rám a zenei formák. Ahogy egy zenemű egy tételében a témák szembenállása és egymáshoz viszonyított változása mond ki mindent, úgy próbálok én is a magam „témáival” bánni, gyakran a szonátaforma elvei szerint.

Én nem egymás mellé rakom a képeket, nem egy gondolatsort illusztrálok velük, hanem a versnek nemcsak képi, hanem gondolati központját is jelentő alapmetafora minden lehetőségét igyekszem kibontani. Ezért is csodálkoztam mindig, hogy egyes kritikusok az általam egyébként igen tisztelt Nagy László tanítványai közé sorolnak, holott a Nagy László-iskola módszere egészen más.

— *Verseidben sok népköltészeti elem újul meg. Általában kozmikusná növekedett természeti képpel kezdesz, ezt bontod ki egy allegóriában — kedvenc költői képedben —, hosszabb költeményeidben élsz az ismétlés eszközével, s a mindenkori színtér a táj, a mező, az égbolt, nagyon ritka a szobai helyzet. Jogosnak tartod ezt a megállapítást?*

— Jogosnak tartom, de nem érzek magamban erős népköltészeti hatást, illetve ez egy olyan hatás, amit én — városi lévén — már másodkézből vettem át. Ha „másodkéznek” tekinthető Vörösmarty, Ady, József Attila költészete. Ami itt lényegesebb, hogy én ugyan nem paraszti környezetben nőttem fel, de nem is nagyvárosban, hanem az akkor még otthonosan kisvárosias Szekszárdon, ahol még kirándulni sem kellett, hogy az ember „természetet” lásson, elég volt felnézni a dombokra (akkor még nem voltak otromba kockaházakkal beépítve). Természetélményem azonban nem is annyira Szekszárdhoz, szülővárosomhoz kapcsolódik, mint inkább a tágabb tájegységhez. Ha például, leírom ezt a szót: tó, akkor mindig azt a Szekszárdtól 25 kilométerre, a dombori hajóállomáshoz közel található kis, fákkal körülvelt tavacska látom, amely eredetileg kubíkgödör volt. Erre utal, hogy közvetlenül a gát mellett van. Ide jártam ugyanis kerékpárral nyaranta minden héten Szekszárdról, itt napoztam, fűrödtem, olvastam át egész napokat kamaszkoromban, így képi alapélményem nem Szekszárd, de nem is a nagy Duna, hanem ez a kicsi, azóta elhínárosodott tó, meg a hozzá vezető út, kiserdőkkel, holtágakkal és a domboknak csak egészen távoli képével.

A város maga először novellában jelenik meg nálam, mert azért Szekszárd is alapélményem, de a várost sohasem tudtam versben megfogalmazni. Novelláim viszont mind városi környezetben játszódnak. Talán azért is kezdtem prózát írni, hogy ezt a városélményt kiadjam magamból.

Szegeden — kétéves megszakítással — húszéves korom óta élek, de húszéves koromra már minden fontos élményt begyűjtöttem, így Szeged alig tudott hatni rám. De hogyan is válhattam volna igazán szegedivé? Kezdtém volna el őzni?

— *Mi számodra a modern költészet, vagy hogy egy könnyebbet kérdeznek: mi a korszerű vers kritériuma?*

— Két költői szerep ellenszenves számomra: az egyik a váteszi, mert teljesen talajtalan, a másik magánköltői, az, amelyik teljesen elvész a partikularitásban. A költő legyen szerény, igyekezzen fontos dolgokat kimondani, de ne higgye azt, hogy népet vezet, de azt se képzelje, hogy banális élettényei fontosak lehetnek mások számára, különösen, ha a stílusa is merő, bár idézőjelbe tett banalitás.

Számomra minden jó költészet modern költészet, de nem a modernséget tartom a legfontosabb minőségi kritériumnak. Ahogy nincs régibb, mint egy tegnapi újság, a költészetben nincs régibb, mint egy tegnapi avantgarde. S amit ma ezen a címen művelnek, annak is minden esélye megvan, hogy holnap már tegnapi legyen. A jó versek, persze, abból is megmaradnak.

Én tartom magamat ahhoz, hogy a vers közös tartalmakat fejezzen ki, legyen szemléleti világegész (a József Attila-i meghatározásból csak a „végső”-t hagyom el, ma már nehéz bármi végsőben hinni). Ha elfogadjuk azt, hogy „minden egész eltörött”, akkor ezekből a cserepekből építsük fel vagy ne építsük fel világképünket, de ne úgy emeljünk föl egy-egy cserépdarabot, mintha az az egész világ lenne.

— *1969-ben jelent meg első versed a Tiszatájban. 1976 óta nem írtál „szép verset”.*

— Igen, úgy látszik, azóta nem sikerült.

— *Már több alkalommal beszélgettünk költészetéről, s mindig elámultam, hogy milyen pontosan tudod, melyik évben hány verset írtál. Tudom, hogy rendszeres írónapjaid vannak, következetesen beosztod az írásra fordítandó időt. Azt is elmondtad jó néhány éve, hogy prózát csak harminc fölött lehet írni, s meg is jelent a prózaköteted. Mindenben ilyen tervszerű vagy?*

— Semmiben sem vagyok tervszerű, csak szeretnék az lenni: a versírássra szánt napjaimon általában nem is írok, sőt többnyire kiderül, hogy éppen olyankor valami más dolgom van. De legalább „ideálként” hadd éljen bennem a versíró nap mindaddig, míg a körülményeim lehetővé nem teszik, hogy valóban legyen ilyen minden héten egy-kettő.

Nekem az átlagosnál több nyugalomra és csendre van szükségem az írás-hoz. Ezért töltök évente három-négy hetet Szekszárdon, a szüleim házában, ahol ez idő alatt valóban csak írással kell foglalkoznom.

— *A Szekszárdi misét hogyan, milyen előkészülettel, milyen körülmények között írtad?*

— A Szekszárdi miséhez fél évig csak olvastam. Lisztről minden elérhető könyvet elolvastam, az 1896-tal kapcsolatos tanulmányokat, újságcikkeket és a korra vonatkozó szekszárdi helytörténetet. Séner alakjára is egy olyan tanulmányban akadtam, amely Liszt szekszárdi kapcsolataival foglalkozott. Mindössze egy bekezdés szólt róla, a többi nekem kellett kitalálni. Azt is én találtam ki, hogy Schénerről Sénerre magyarosított, de ami adatot találtam, azt mind átvettem. Igaz, hogy dalárdát alapított, hogy azt negyven évig vezette, hogy Liszt előtt vezényelt és játszott, s hogy volt egy rekviemje. Hiába pró-

bálkoztam több adat kiderítésével, mert a korabeli újságokhoz nem jutottam hozzá.

Séner számomra a magyar reformkor egyik tipikus alakja, jellemzi a magyarrá való asszimilálódás, a radikalizálódás és az állandó harc a körülményekkel. Annyi biztos, hogy Séner, mint a szekszárdi dalárda karnagya, a legtöbbet tette meg, amit az önkényuralom idején megtehetett. Személyében valóban egy Magyarországon maradt Liszt Ferencet írtam meg.

Tény még az augusztus 2-i vihar és a Ballon Capfif pusztulása is, de ezeknek a felnagyítása már a novella alapkoncepciójából következik. A valóság igényeit addig igyekeztem növelni, amíg a művészi igénnyel egy úton haladt, de természetesen számomra az utóbbi fontosabb volt. Szerintem a jó próza az, ami földközölszen jár, de legalább öt centivel fölötte.

— *Sénernél nagyobb formátumú emberrel is foglalkoztál e század nagy gondolkodói közül. Arra kérlek, beszélj a Széchenyi Istvánhoz vezető utadról, a Döbling című hosszúvers — harmadik verseskönyved címadó darabja — születésének körülményeiről.*

— A filológiai munka azt jelenti, hogy nemcsak azért olvas a kutató, hogy dolgokat fölhasználjon, hanem azt is tudnia kell, amit kizár. A Döbling Széchenyi döblingi éveiről szól, de általában érvényes, mert az egész életműről írtam. Nagyon jól tudom, hogy abból a több száz oldalból, amit elolvasok, az alapélményen kívül legföljebb néhány mondatot tudok az írásba is átmenteni. A Döbling esetében ezt meg is jelöltem, a vers elején áll a Hitel egy részlete és a Döblingi önvallomásokból néhány gondolat.

Amikor írtam, Széchenyinek éreztem magam, de mindig annak képelem magam, akiről írok. Ha a történelmi alak világába belehelyezkedem, akkor tudom a legjobban kifejezni magam. Nem véletlen, hogy történelmi alakokról szóló verset — csak egyes szám első személyben írok. Mert nem őt, hanem rajta keresztül magamat próbálok megfogalmazni. Akkor vagyok a legszemélyesebb, amikor álarcot veszek föl.

Ezeket a nagy hősoket az jellemzi, hogy nagyon erős a történelmi tudatuk, együtt élnek meg a saját sorsukat és a közösség sorsát. Szabadságukkal elcipelik a legnehezebb terhet. Elismerik a predesztinációt, de azt el nem fogadják.

VECSERNYÉS IMRE